

Зікєєв Д. Є.

Докторант кафедри психології та особистісного розвитку,
доктор філософії (PhD) в галузі психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України,
dzikieiev@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-1085-490X>

ВІКОВИЙ ВИМІР МЕТАКОМУНІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: МІШЕНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ КАР'ЄРНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У ВІРТУАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. Метакомунікацію розглянуто як явище, що змінює в онтогенезі форму, а не наявність. Окреслено мішені її дослідження в підлітковому та юнацькому віці: вікова динаміка, взаємодія з ІІІ, придатність самозвітних шкал і умови кар'єрного консультування.

Ключові слова: метакомунікація, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, вікові новоутворення, професійне самовизначення, кар'єрне консультування, віртуальний освітній простір.

Zikieiev D. Ye.

Doctoral researcher at the Department of Psychology and
Personal Development, PhD (Psychology),
SIHE "University of Educational Management" NAES of Ukraine,
dzikieiev@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-1085-490X>

AGE-RELATED FEATURES OF PERSONALITY METACOMMUNICATION: RESEARCH TARGETS FOR CAREER COUNSELLING IN THE VIRTUAL EDUCATIONAL SPACE

Abstract. Metacommunication is considered as a phenomenon that changes its form rather than its presence in ontogenesis. Research targets for adolescence and youth are outlined: age dynamics, AI interaction, scale suitability and counselling conditions.

Keywords: metacommunication, social situation of development, leading activity, age-related neoformations, professional self-determination, career counselling, virtual educational space.

Актуальність. В сучасному світі кар'єрне консультування може відбуватися у віртуальному освітньому просторі. Консультування онлайн може відтворювати фасилітативні умови подібно до офлайн зустрічей, проте, актуальною є потреба в емпіричних доказах результативності для кращого розуміння унікальних посередницьких та фасилітативних змінних (Richards & Viganó, 2013). Ефективність кар'єрного консультування пов'язана з робочим альянсом консультанта та клієнта, що є важливою змінною для кращого розуміння основних механізмів кар'єрних втручань (Masdonati et al., 2009). Узгодження мети, прояснення очікувань і обговорення напружень у консультуванні мають метакомунікативну природу: консультант і клієнт помічають, рефлексують і розбудовують взаємодію. Клієнтами кар'єрного

радника є люди різного віку: старшокласники в період професійного самовизначення, студенти, дорослі, які змінюють професійну траєкторію. Відтак постає питання, на які форми метакомунікації можна спиратися в роботі з кожною віковою групою та які з них потребують розвитку.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз емпіричних даних щодо вікових особливостей метакомунікації, окреслення значущих мішеней її дослідження для кар'єрного консультування, зокрема у віртуальному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. У віковій психології та культурно-історичній традиції (Л. Виготський, Д. Ельконін) особливості психічного явища в кожному віковому періоді розглядають через соціальну ситуацію розвитку, провідну діяльність і центральні новоутворення. Така рамка дає змогу ставити питання про форми метакомунікації на різних етапах вікового розвитку.

Поняття метакомунікації введено для позначення рівня комунікації, предметом якого є стосунки між її учасниками (Bateson, 1955). Кожне метакомунікативне повідомлення визначає психологічну рамку взаємодії, тобто окреслює множину повідомлень, яких воно стосується. Класичним прикладом такої рамки є повідомлення «це гра»: воно вказує, що дії учасників не позначають того, що позначали б дії, замість яких вони виконуються. Сама гра можлива лише за умови, що її учасники здатні обмінюватися такими повідомленнями.

У дошкільному віці ця рамка діє в межах провідної діяльності гри. Мовлення дітей у соціальній удаваній грі відрізняється від мовлення в інших соціальних діях на кількох рівнях мовної організації, причому частина цих відмінностей пов'язана з віком у межах дошкільного періоду (Garvey & Kramer, 1989). Отже, метакомунікація тут ситуативна й підпорядкована грі, а сам процес взаємодії ще не стає окремим предметом рефлексії. Подальші зміни форм метакомунікації пов'язані зі зміною соціальної ситуації розвитку. Розвиток дитини розглядають через її діяльність у повсякденних інституційних практиках і через умови, які суспільство створює для розвитку (Hedegaard, 2009). За періодизацією Д. Ельконіна, у молодшому шкільному віці провідною стає навчальна діяльність, а в підлітковому – інтимно-особистісне спілкування з однолітками, у якому стосунки та норми взаємодії набувають провідного значення. Здатність зважати на психічний стан партнера в реальній взаємодії розвивається й у пізньому підлітковому віці: у завданні, що вимагало враховувати перспективу співрозмовника, учасники віком 14–17 років припускалися більше помилок, ніж дорослі (Dumontheil et al., 2010). На цей період припадає вибір освітньо-професійного шляху, тож кар'єрне консультування старшокласників і студентів розгортається тоді, коли здатність до метакомунікації ще складається.

Наведені положення дають підстави припускати, що в онтогенетичному аспекті змінюються форми метакомунікації. У дитинстві вона вбудована в провідну діяльність і обслуговує її: дитина утримує рамку гри, поки грає. Зріла форма передбачає інше: сам процес взаємодії стає окремим предметом, який

особистість може помітити, обговорити й перебудувати. Таке виокремлення спирається на новоутворення попередніх періодів: у молодшому шкільному віці в навчальній діяльності складається рефлексія способу власної дії, а в підлітковому предметом орієнтування стають самі стосунки та норми взаємодії. Відповідно, здатність до метакомунікації як цілісне утворення складається, найімовірніше, у підлітковому та юнацькому віці.

Власне емпіричне дослідження стосується періоду, коли ця здатність уже сформована. Дані отримано на вибірці фахівців міжнародного професійного середовища ($n = 295$; вік 18–70 років; $M = 43,4$; $SD = 9,8$) за Шкалою метакомунікації (MCS-17) і Шкалою метакомунікації у взаємодії з ІІІ (HUMAI-MCS). Здатність до метакомунікації виявилася стабільною у різних вікових групах, причому три незалежні процедури аналізу дали узгоджений результат. Усі сім показників обох шкал є однорідними за віковими когортами (найменше $p = 0,219$). Вік не є значущим предиктором ані міжособистісної метакомунікації ($\beta = -0,069$; $p = 0,146$), ані метакомунікації з ІІІ ($\beta = -0,025$; $p = 0,619$). Типи метакомунікації також не пов'язані з віком ($\chi^2 = 12,435$; $p = 0,190$). Натомість здатність до метакомунікації з ІІІ значущо зростає з досвідом взаємодії з ним ($p < 0,001$), а сам цей досвід за віковими когортами не відрізняється ($p = 0,178$). Отже, у межах дорослості цю здатність диференціюють умови взаємодії, а не вік. Для кар'єрного консультування дорослих фахівців це означає, що орієнтиром слугує досвід клієнта, а не його вік. Утім, межі результату визначаються характеристиками вибірки: фахівці міжнародного професійного середовища, 85,4% жінок, усі з вищою освітою, наймолодша когорта 18–29 років найменш чисельна (11,2%), особи підліткового віку до дослідження не входили (Зікеєв, 2026). Стабільність показників характеризує саме цю професійну групу, тож відкритим є питання, чи є вона характеристикою дорослості загалом. Водночас ці результати узгоджуються з припущенням, що становлення здатності припадає на більш ранній період, який дослідженням не охоплено.

Зіставлення наведених положень з отриманими даними окреслює мішені подальшого дослідження, значущі для кар'єрного консультування. По-перше, вікова динаміка здатності до метакомунікації в дитячому, підлітковому та юнацькому віці. Наявні дані охоплюють дорослість, у якій здатність стабільна, тоді як період її ймовірного становлення лишився поза дослідженням. Відкритим є питання, якої форми набуває зміна в цей період і чи всі складники здатності формуються одночасно. По-друге, співвідношення міжособистісного виміру та виміру взаємодії з ІІІ. У дорослих обидва виміри однаково стабільні за віком, проте вимір взаємодії з ІІІ виявився чутливим до досвіду такої взаємодії. Чи складаються обидва виміри синхронно в період становлення здатності, потребує перевірки. По-третє, придатність самозвітних шкал для підлітків і юнаків. Самозвіт про метакомунікацію спирається на рефлексію, тому в період, коли здатність ще складається, нижчі показники можуть відображати межі самозвіту, а не межі самої здатності. По-четверте, умови, значущі в цей період. Оскільки в дорослих здатність до метакомунікації диференціюють умови взаємодії, а не вік, можна припустити, що й у

підлітковому та юнацькому віці провідну роль відіграватимуть умови: досвід взаємодії з ІІІ, віртуальний освітній простір як атрибут сучасної соціальної ситуації розвитку, а також форма консультування. Групова форма ближча до провідної діяльності підліткового віку, тож імовірно відкриває більше можливостей для рефлексії взаємодії.

Висновки. Метакомунікація змінює в онтогенезі не наявність, а форму, тому віковій відмінності здатності до метакомунікації варто досліджувати в періоді її становлення. Для кар'єрного радника це задає орієнтир: не вік клієнта сам по собі, а етап становлення здатності та умови його комунікативного досвіду. Перспективи подальшої роботи пов'язані з емпіричною перевіркою окреслених питань на різновіковій вибірці, що охоплює період становлення здатності до метакомунікації, та на ширшій за професійним складом вибірці дорослих, а також з розробленням на цій основі рекомендацій для кар'єрних радників.

Залучення штучного інтелекту: Claude (Anthropic), модель Opus 5, використано для підготовки тексту матеріалу на основі авторської теоретичної моделі, мовностилістичного редагування та оформлення бібліографічних описів.

Список використаних джерел

1. Зікєєв, Д. Є. (2026). *Психологічні умови формування метакомунікації менеджерів міжнародної компанії* [Дисертація доктора філософії, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України].
2. Bateson, G. (1955). A theory of play and fantasy. *Psychiatric Research Reports*, (2), 39–51. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/13297882/>
3. Dumontheil, I., Apperly, I. A., & Blakemore, S.-J. (2010). Online usage of theory of mind continues to develop in late adolescence. *Developmental Science*, 13(2), 331–338. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2009.00888.x>
4. Garvey, C., & Kramer, T. L. (1989). The language of social pretend play. *Developmental Review*, 9(4), 364–382. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(89\)90035-X](https://doi.org/10.1016/0273-2297(89)90035-X)
5. Hedegaard, M. (2009). Children's development from a cultural-historical approach: Children's activity in everyday local settings as foundation for their development. *Mind, Culture, and Activity*, 16(1), 64–82. <https://doi.org/10.1080/10749030802477374>
6. Masdonati, J., Massoudi, K., & Rossier, J. (2009). Effectiveness of career counseling and the impact of the working alliance. *Journal of Career Development*, 36(2), 183–203. <https://doi.org/10.1177/0894845309340798>
7. Richards, D., & Viganó, N. (2013). Online counseling: A narrative and critical review of the literature. *Journal of Clinical Psychology*, 69(9), 994–1011. <https://doi.org/10.1002/jclp.21974>

ДЕКЛАРАЦІЯ

про використання систем штучного інтелекту

Під час підготовки тез «Віковий вимір метакомунікації особистості: мішені дослідження для кар'єрного консультування у віртуальному освітньому просторі» систему штучного інтелекту Claude Opus 5 (Anthropic) використано для структурування матеріалу та мовно-стилістичного редагування. Представлений матеріал і джерельна база перевірені автором, який несе повну відповідальність за зміст, достовірність, оригінальність, наукову коректність і відповідність тез принципам академічної доброчесності.